

Hvad er et læremiddel, og hvilke særlige kvaliteter har det?

Susanne V. Knudsen, University College Odense, 2008

HØGSKOLEN
I VESTFOLD

Bruk hodet: Følg hjertet

Disposition

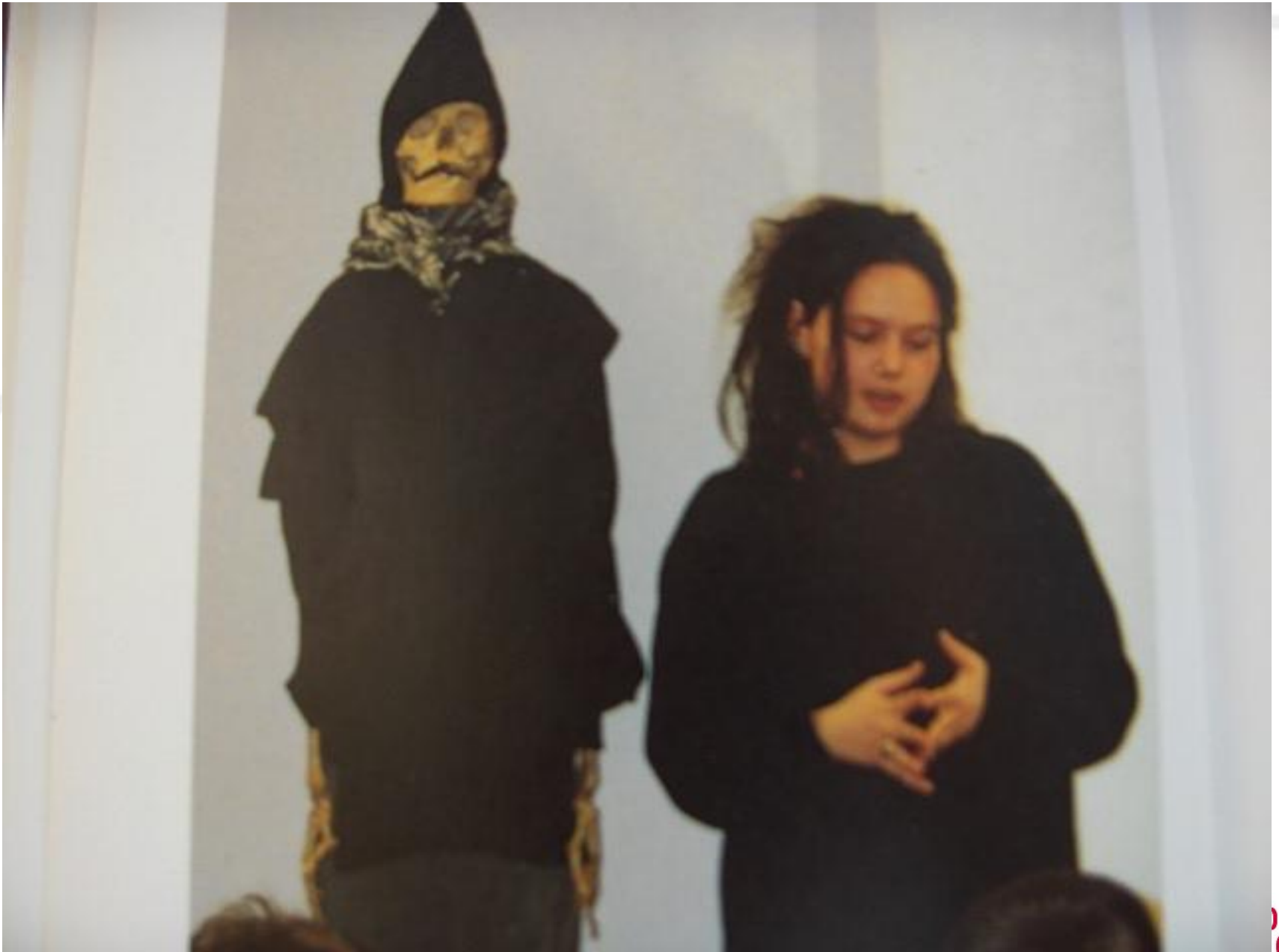
- Udgangspunkt i ungdomskulturer: indkredsning af læremidler
- Læremidler/pædagogiske tekster
- Gennemgang af lærebog, 8.-10. klassestrin:
- Opstilling af model for valg af pædagogiske tekster med fokus på læsning af fagtekster

Ungdomskulturer som læremiddel

- Ungdomskulturer i 1990'erne
 - flertalsform (fx hip hop, techno, grunge – med undergrupperinger)
 - projektopgaven og emnet ungdomskulturer
 - Ungdomskulturer i de digitale medier i 2000'erne (chat, sms, msn, blog, selvrepræsentationer)
 - rejste debatter om: a) overgreb mod børns og unges privatliv, b) fagligheden (elevers erfaringer – elevers faglighed)
 - jubeloptimister - kulturpessimister

Livsstilsväxningen blev en färd till 1960-talet.

Chattens lyriske muligheder?

ryk
er du dum
ssvvvaaannzzz
smid
ryk
NUUU
smid nu

...

20

19

18

...

Selvrepræsentation

Selvrepræsentation

Udvidet betydning af læremidler/pædagogiske tekster

- "ikke-pædagogiske tekster i pædagogisk kontekst": skolen
 - hvad og hvordan, ikke hvorfor
 - udvidet betydning: oplysning og formidling snarere end belære
- "produktion af pædagogiske tekster ud fra brug af ikke-pædagogiske tekster"
 - omfunktionering
 - "lånte tekster"
 - sekundære pædagogiske tekster
 - elevtekster

Tekst og pædagogisk tekst

- Krav til tekst: sammenhæng, mening og mulighed for fortolkning
- Krav til pædagogisk tekst: sammenhæng, mening og mulighed for fortolkning. Men mere restriktive muligheder: adapteret (tilpasset)tekst, didaktiseret tekst

Hvad er en tekst?

- Verbale: sproglige tegn
- Knyttet til skrevne eller trykte ord
- Skriftlige og mundtlige tekster

Hvad er en pædagogisk tekst?

- Lærebogstekst i grundbog: fagopdelt, klasstrinsopdelt
- Fotokopier
- Lærebogspakken: grundbog, tekstsamling, opgavebog, lærervejledning
- Læremidler: plancher, cd-rom, netsteder tilrettelagt for undervisning og læring

Det udvidede tekstbegreb

- Billeder, film, arkitektur, tv-avisen, radiomontage
- Non-verbale
- Krop, sanser
- Multimodalitet: flere semiotiske resurser – lyd, billeder, skrift

Det udvidede pædagogiske tekstbegreb

- Jf. Plancher, cd-rom, netsteder
- Museet
- Manual
- Netbank
- Arbejds- og præsentationsmapper

Karakteristika for pædagogiske tekster

- Intention: læringsformål – belære, oplyse, formidle
- Kontekstorienteret:
 - a) institutionel kontekst (skole, uddannelse),
 - b) socio-kulturel kontekst (jf. mester-lærlinge uddannelse, lærerstuderende i praktik)
 - c) situationskontekst: situationer i klasserummet, personalerummet, netstedet som rum, arbejdspladsen
- Adapterede tekster: tilpasning, selektion

Flere karakteristiske træk for pædagogiske tekster

- Har ofte et asymmetrisk forhold mellem afsender og modtager: nogle vil lære nogle andre noget
- Præges ofte af teksttyperne a) instruktion, b) argumentation, c) udredning/forklaring
- Skal ofte memoreres og reproduceres
- Ingen umiddelbar underholdningsværdi – herunder mangler ofte humor og ironi

Formel og uformel læring

- Pædagogik knytter sig til læring og læringsituationer
- Formel læring: orienterer sig mod institution, gerne skolen og akademia; har en eksplicit intention
- Uformel læring: bryder med tilknytning til institutionen, med intentionen, med adaptationen
- Uformel læring: i ungdomskulturer, chat, sms, msn, mobiltelefonen, blog
- Dagligdags proces mellem venner, familiemedlemmer, kollegaer, på museet og på gaden

Læserens betydning

- Model-læseren: læserposition i teksten, ikke en faktisk læser (Umberto Eco)
- Faktiske, empiriske læser
- Interaktion mellem tekst og læser, mellem model-læser og empiriske læser (Wolfgang Iser)

Model-læserne

- Den bekræftende læser: teksten tilbyder noget, som læseren kan identificere sig med (personer, begivenheder, holdninger, miljø)
- Den udforskende læser: læseren bliver aktiveret v.hj.a. skæreteknikker, vandrende synspunkter, tomme pladser, fortælle- og synsvinkelskift; læseren bliver udfordret til at samle kundskab, udvælge kundskab, kritisk reflektere over informationer og vejledning i den pædagogiske tekst
- Den konfronterende læser: forvirring ved stadige skift af fortæller, synsvinkel, symboler

Empiriske læsere

- Den bekræftende og bekræftede læser
- Den udforskende læser
- Den konfronterende (og konfronterede) læser

8-10 Kontekst, 2006

- Af Kathinka Blichfeldt, Tor Gunnar Heggem og Ellen Larsen
- Gyldendal Norsk Forlag AS
- Til norskfaget
- Én basisbog for hele ungdomstrinnet: 8.-10. klasse (lærebogstekster, lånte tekster, opgaver)
- Tekster 1 (tekster fra 3000 f.Kr.- 1980), Tekster 2 (tekster efter 1980)
- Opgavebog
- CD
- Netsted: www.gyldendal.no/kontekst

8-10 Kontekst, 2006

- Tillægsbøger til grammatik sammen med retskrivning og nynorsk
- Ressursperm for lærerne, der lægger op til, at der vælges materiale og opgaver på tværs af klassetrin og i forhold til, hvor langt elevgruppen er nået
- Interview med lærere: Den har det hele; vi behøver ikke producere tillægsstof og -opgaver

Kapitler i 8-10 Kontekst. Basisbok

1. Muntlig kommunikasjon – i dialog
2. Leseprosessen – ulike strategier
3. Ord, bilde og lyd – sammensatte tekster
4. Skriveprosessen – fra tanke til tekst
5. Sjangerer og virkemidler – form og effekter
6. Saktekster – informere, beskrive, begrunne
7. Skjønlitteratur – fantasi og virkelighet
8. Språk i endring - fra runer til sms
9. Nynorsk
10. Oppslagsdel (grammatikk, rettskriving, tegnsetting, å analysere, å arbeide med språklige og litterære emner, sjangertrekk, ordforklaringer, kilder, stikkord)

Opgaver i *8-10 Kontekst. Basisbok*

1. Spørgsmål og udfordringer i f.h.t. lærebogsteksten
2. "Noe å bryne seg med": den udforskende læser
3. Test dig selv

Forståelse af læsning

8-10 Kontekst

- Udvidede tekstbegreb: læsning knyttes til verbalsproget, ofte til skriftsproglige tekster – men også vægt på at visuelle og auditive virkemidler har andre semiotiske resurser end verbalsproget
- Eksempler på læsning i flere medier: fx avis, lærebog, Internet, TV
- Eksempler på læsning af flere genrer: fx togtabel, reklame, digt, annonce

Forståelse af læsning, forts

- Forskellige strategier for læseprocessen:
 - Den funktionelle læser og læsning: læsefærdigheder så som skumlæsning, punktlæsning, nærlæsning og fornøjelseslæsning
 - At blive en bedre læser – læsning for at forstå: at orientere sig i forskellige genrer og medier, at orientere sig i tekstens udformning på flere niveauer (overskrifter, opbygning, fagord, vigtige sætninger), at læse mellem linjerne og bag ordene, læsning i faser, kildekritisk læsning

Læsning af forskellige genrer

- Fokus på skønlitteratur i tekstantologierne
- Skønlitteraturens hovedgenrer: epik, drama og lyrik
- Mindre kapitel om tegneserier (foreslås på 8. klassesetrin)
- Større kapitel om sagprosatetekster (foreslås på 9. klassesetrin)

Læsning af forskellige genrer, forts.

- Opgaver med opmærksomhed på genreforhold:
 - "Forklar hvorfor dette er en novelle. Finn tre eksempler fra teksten som viser typiske sjangertrekk"
 - "Velg det diktet du likte best. Forklar hvordan det er satt opp, og hva slags virkemidler forfatteren har brukt."
- Flere oppgaver hvor elevene blir utfordret til å undersøke, hvordan genrerne viser seg variable i f.h.t. hensikt, situation, mottager og medium (*Sjangrer i gjenbruk* af Bente Aamotsbakken og Susanne V. Knudsen, Oslo: Gyldendal Akademisk 2008)

Læsning af forskellige genrer, forts.

- Sagprosattekster: artikel, foredrag, interview, essay, causeri, brev, ansøgning, cv, referat og rapport:
 - "Hva er en artikkel? Hvilken hovedgruppe av sjangrer tilhører artiklene?"
 - "Hva må til for at et foredrag skal bli vellykket?"
- Humor, fx i forbindelse med dobbeltkommunikation:
"Har du hørt om sjakkspilleren som ble helt matt da han tapte?"

Sammensatte tekster

- Et eget kapitel (kapitel 3)
- Hvordan ord, billeder og lyd kan anvendes i forskellige genrer og medier
- Hvordan ord, billeder og lyd bruges som virkemidler i formidling af information og i underholdning
- Hvordan disse virkemidler kan bruges i elevernes egne præsentationer
- Zigzag-model: veksler mellem undervisning med analyse og produktion

rt
kalte
st-
n-
er
gd,
g-
viele-
t
ens
raft.

et
t

Calliphoridae

Calliphoridae

Sandy Skoglund: *Radioactive Cat*

Kan du
til dett

satin
eller
som
noe

Læserhenvendelse: lukkede

- Forordet: lukket henvendelsesform med konstaterende informationer – basisboken har til hensikt at bringe kundskaber til eleven:
 - **"KONTEKST 8 – 10** skal gi deg kunnskaper om norsk og gjøre deg i stand til å bruke språket ditt enda bedre, både skriftlig og muntlig ... Ny kunnskap om språk, kultur og litteratur vil utvide forståelsen din."
 - Svarer til lukkede oppgaver med tekstnære spørsmål og tests

Læserhenvendelse: åpne

- Forordet: eleven inkluderes som den, der kan gjøre noget med faget: "Til deg som skal bruke denne boka!"
- Forordet legger op til dialog:
 - "I samarbeid med læreren din velger du kurs som passer for deg og det du skal lære eller øve på. Oppgaver, tester, sammendrag og ordforklaringer er ment som hjelp underveis i tillegg til oppslagsdelen bak i boka."
 - svarer til åpne oppgaver med "noe å bryne seg med"

Læserpositioner i teksten /modellæsere

- Den bekræftende læser: optakt til arbejde med genrer bliver eleverne bekræftet i definitioner af skønlitteratur og sagprosatexter, som de må formodes at kende fra tidligere skolegang
- Den udforskende læser:
 - a) eleverne bliver udfordret til at se på blandingsgenrer i tekster, som ligger i grænselandet mellem skønlitteratur og sagprosa
 - b) Eleverne skal undersøge, hvordan genrerne kan ændre sig i f.h.t. hensigt, situation, modtager og medier
 - c) Eleverne skal gruppere genrer, men bliver også udfordret til at undersøge, om der findes flere muligheder for grupperinger af en genre

Læserpositioner i teksten /modellæsere, forts.

- Den konfronterende læser: skiftende synspunkter anvendes for at forvirre læseren – eksempelvis flere påstande:
 - ”Såpeserier på tv er fordømmende.”
 - ”Såpeserier på tv er god underholdning”Eleverne bliver opfordret til at skrive indlæg, hvor de skal argumentere for deres syn på begge påstande; de skal anvende flere argumenter, og de skal binde inlæggene sammen.

Tilpasset oplæring

- Individ-/elevdifferentieret undervisning
- Brug af flere semiotiske resurser: analytiske, visuelle og auditive elever
- Taktile (hænderne) og kinestetiske (bevægelse under læringen) resurser

Kønspositioner

- Overvægt af forfattere med mandsnavne: Henrik Ibsen, Knut Hamsun, H.C. Andersen, Samuel Beckett, Bjørnstjerne Bjørnson
- Forfattere med kvindenavne, synliggjort i kvindelitteraturforskningen: Camilla Collett, Amalie Skram
- Lærebogstekster og opgaver: ingen vægt på kønsperspektiver – generelle vendinger, fx "Internett bruker du fordi du kan finne mye lett tilgjengelig informasjon"
- Generaliseringer usynliggør køn – kan føre til en forsterkning af kønsstereotyper.

Etniske positioner

- Dominans af tekster med forfattere og hoved-/bipersoner med norsk etnisk baggrund
- Tekster efter 1980: synliggørelse af etniske positioner
- Novelle om dreng i Sarajevo, der oplever krigen på nært hold; opgaver der giver anledning til at reflektere over børn i krig og frygt for døden; diskussion af genretræk, så novellen ikke fremstår som mer 'unormal' end de norske tekster

Etniske positioner, forts.

- Kendte personer i offentligheden: standup-komikeren norsk-pakistanske Shabana Rehman, norsk-somaliske Saynab Mohamud der har fortalt om sin opvækst i Norge med racisme og faderens vold
- Usynliggørelse af etniske positioner: en tekst om Indien af Bali Rai, hvor fokus ligger på fortællingen som genre og brugen af lugtesansen – neutralisering af etnicitet kan føre til stereotype opfattelser af anden etnisk baggrund end norsk.

Norskfagets nationale diskurs

- Overvægt af norske forfattere
- Indforstået forankring i det norske samfund og i norsk kultur
- National orienterede historiske og litteraturhistoriske introduktioner: "Litteraturen i Norge"
- MEN også "Litteratur utenfor Norge": fx Dantes "Den guddommelige komedie", Peter Madsens "Valhall"

Norskfagets nationale diskurs, forts.

- Også tekster af og om anden etnisk baggrund end norsk, fx krigen i Sarajevo og Bosnien
- Norskfagets nationale diskurs sættes i forgrunden, fx når tegneserier introduceres med udgangspunkt i Norge, selv om det logisk ville have rimeligere at begynde med Japan: "Norge er det landet, nest etter Japan, der det leses flest tegneserier."

Model for analyse af pædagogiske tekster med fokus på læsning af fagtekster

1. Præsentation af læremiddelpakken, kapitler i basisbogen, lånte tekstudvalg, opgavetyper
2. Forståelse af læsning
3. Læsning af forskellige genrer
4. Sammensatte tekster
5. Læserpositioner
6. Tilpasset oplæring
7. Kønspositioner
8. Etniske positioner
9. (Norskfagets) nationale diskurs

Fortolkningsfællesskaber

- Tekst – tekster (Stanley Fish)
- Hvad fortolkningsfællesskaber **gør** med læseren/ne
- Pædagogiske tekster defineres ud fra brugssituationen

Grænser for pædagogiske tekster

- Et begreb i stadig udvikling
- Bredt og fleksibelt begreb
- Men: grænsen går ved læring (formel og uformel) og læringsituationerne

Grænsen: et ungdomsværelse med det formål at skabe hygge og forbeholdt det private.

Referencer

Blichfeldt, Kathinka, Heggem, Tor Gunnar og Larsen, Ellen. *8-10 Kontekst. Basisbok*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2006.

www.gyldendal.no/kontekst

Knudsen, Susanne V. *Vejene videre. Projektoppgaven fortsætter*. Kolding: Kroghs Forlag A/S 1996.

Knudsen, Susanne V., Skjelbred, Dagrún og Aamotsbakken, Bente (red.) *Tekst i vekst. Teoretiske, historiske og analytiske perspektiver på pedagogiske tekster*. Oslo: Novus forlag 2007.

Knudsen, Susanne V. og Aamotsbakken, Bente (red.) *Tekst som flytter grenser. Om Staffan Selanders 'pedagogiske tekster'*. Oslo: Novus forlag 2008 (in print).

Selander, Staffan og Skjelbred, Dagrún. *Pedagogiske tekster for kommunikasjon og læring*. Oslo: Universitetsforlaget 2004.

Sørensen, Birgitte Holm (red.) *CHAT – Leg, identitet, socialitet og læring*. København: Gads Forlag 2001.

Aamotsbakken, Bente og Knudsen, Susanne V. *Sjangrer i gjenbruk*. Oslo: Gyldendal Akademisk 2008.